Драгана Радојчић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
(студент докторских студија)
draganaradojcic16@gmail.com

UDC: 811.161.2'373.7
DOI: https://doi.org/10.18485/prevod.2024.43.92.1
Примљен: 27.09.2024.
Прихваћен: 20.12.2024.
Оригинални научни рад

ПАРЕМИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СА ТЕМАТСКИМ КОМПОНЕНТАМА *РИБА*, НАЗИВИ РИБА И ЈЕЛА ОД РИБЕ У РУСКОМ И УКРАЈИНСКОМ ПАРЕМИОЛОШКОМ ФОНДУ

Рад се бави анализом руских и украјинских паремија и фразеологизама који у себи садрже компоненту *риба*, називе риба и јела од рибе. Основни циљ рада је евидентирање идиома са поменутим компонентама, дефинисање њиховог значења, као и проналажење њихових српских еквивалената. Паремије у раду дефинишемо као синтаксички и смисаоно завршене изразе који у свом значењу могу имати самосталну употребу, док фразеологизме поимамо као устаљене синтагме са својим јединственим значењем. Такође их посматрамо кроз дидактичку презентацију и преводилачке специфичности.

Кључне речи: паремија, фразеологизам, ихтионими, настава, превођење

This paper presents an analysis of Russian and Ukrainian paremies and phraseology containing the *fish* component, fish names, and fish dishes. The primary aim of this paper is to document idioms containing these components, define their meanings, and identify their Serbian equivalents. In this paper, we define paremies as syntactically and semantically complete expressions capable of independent use, while phraseologisms are understood as established syntagmas with a unique meaning of their own. Additionally, we examine them through didactic presentation and translation considerations.

Keywords: paremia, phraseologism, ichthyonyms, teaching, translation

1. Увод

Предмет нашег интересовања у овом раду улази у ред лингвокултуролошких тема делимично обрађиваних у оквиру истраживања на

руском и украјинском говорном подручју. Одабрали смо паремије које у руском и украјинском језику садрже тематске компоненте *риба*, називе риба и јела од рибе. Покушаћемо да опишемо њихово значење и заступљеност, која уједно указује на њихову сферу употребе у оба језика, као и да пронађемо њихове српске еквиваленте.

На различитим нивоима и на различитим етапама учења страног језика стичу се и основни појмови о реалијама које се односе на земљу чији се језик учи. Лингвокултурологија је ушла у науку о језику и методику наставе на оснивачкој конференцији МАПРЈАЛ-а 1967. године. Тада су је Ј.М. Верешчагин и В.Г. Костомаров одредили као област чији се предмет проучавања односи на културу земље чији се језик учи (Кончаревић 2004: 183). Филолошки профил подразумева изучавање ове области као посебне дисциплине. Лингвокултуролошки елемент је важан сегмент учења страног језика, а лингвокултуролошка компетенција чини саставни део преводилачких компетенција које се током наставног процеса стичу одабиром начина семантизације. Она је најчешће преводна, што подразумева проналажење еквивалената паремија и фразеологизама на матерњем језику. Стицање преводилачких компетенција важно је не само за књижевног преводиоца, већ и за стручног, посебно када говоримо о усменом превођењу. Док преводилац књижевног дела има прилику да еквиваленте потражи у речницима, уколико су они уопште наведени (што није увек случај са језичким јединицама из тематске области коју анализирамо), усмено превођење не дозвољава такву могућност, пошто за то нема времена. Чести су случајеви да говорници у културном или политичком дискурсу употребљавају фразеологизме и паремије, стога преводилац приликом симултаног или консекутивног превођења најчешће мора имати већ спремне еквиваленте, бар када је реч о устаљеним изразима који су уобичајени, очекивани и најчешће у употреби.

Паремије на језгровит начин сведоче и о језичкој слици света одређене културно-језичке заједнице, у овом случају источнословенске, руске и украјинске. Оне се одликују кратким начином изражавања садржаја који је акумулиран у искуству неке културно-језичке заједнице. Чувајући културне традиције кроз језички израз, оне садрже савете, питања и одговоре, судове, закључке, вековне мудрости, обичаје, ритуале, норме понашања, што заједно чини основу кумулативне функције језика. Тај садржај често је изражен на метафоричан начин, али је јасно фиксиран и формулисан као утврђена истина, правило, аксиом. Битна особина паремија огледа се у устаљеној структури, у чврстој вези између лексема у оквиру језичке јединице вишег нивоа. По својој формалној конструкцији оне могу чинити део реченице, односно синтагму (фразеолошки обрти) или комплетну реченицу (изреке и пословице).

Фразеологизам се у структурном погледу састоји од две или више лексема које се налазе у утврђеној и постојаној вези, као и у фиксном,

утврђеном редоследу. Фразеолошке јединице се могу мењати у формалном смислу, тако што се једна од лексема из утврђеног састава може заменити другом синонимичном или другом несинонимичном из оквира исте тематске групе.

Бавећи се у ширем истраживању[1] паремијама и фразеологизмима са лексемама за именовање намирница и основних састојака за справљање јела и напитака, најзаступљенијих на руској и украјинској трпези (јела од зрневља житарица, јела од теста, чорбаста храна, јела од рибе, алкохолни и безалкохолни напици), уочили смо релативно велик број фразеологизама и пословица са тематском компонентом *риба,* а посебно називима риба и јела од рибе у руском и украјинском језику у односу на српски, те смо их одабрали као предмет додатне анализе са циљем њиховог конфронтативног описа и анализе у ова три језика.

2. Теоријски оквири и корпус

На руском језичком терену истраживањима у оквиру ове тематике бавили су се истакнути представници руске фразеолошке школе, од којих ћемо поменути неколико имена: Г.Л. Пермјаков, В.М. Мокијенко, А.М. Мелерович, Д.Л. Покровски, О.И. Трофимкина, М.И. Фомина, А.А. Брагина, М.М. Валенцова и др. Огромну заслугу за прикупљање и бележење пословица руског народа свакако има В.И. Даљ, који је за собом оставио четворотомни *Толковый словарь живого великорусского языка* (ТС) и двотомни зборник пословица (*Пословицы русского народа, сборник В. Даля в двух томах*) (ПРН).

У украјинском језику овом тематиком се у првом реду бавио Б.Д. Гринченко, пре свега као аутор четворотомног *Речника украјинскоī језика* (*Словарь украïнськоï мови*), (ГСУМ) из 1907-1909. године. Крајем XX века изашао је и *Фразеолошки речник украјинскоī језика* у два тома (*Фразеологічний словник украïнськоï мови* – његово друго издање штампано је 1999. године) (ФСУМ), а његови аутори су В.М. Билоноженко, В.О. Виник, И.С. Гнатјук и др. Поменућемо и истакнутог украјинског фолклористу М. Номиса. Пословицама и изрекама у украјинском језику, као и њиховим еквивалентима у руском, немачком, енглеском, пољском и латинском језику бавио се Г. Бигун (в. изворе: ППШМ). Такође, компаративном фразеологијом украјинског и руског језика бавили су се И.С. Олејник и М.М. Сидоренко, који су саставили *Украјинско-руски и руско-украјински фразеолошки речник*

1 Истраживање у оквиру израде мастер рада *Традиционална трūеза у руском и украјинском ūаремиолошком фонду: линīвокулūуролошки и линīводидакūички асūекū*, одбрањеног на Филолошком факултету Универзитета у Београду 21.09.2017.

(*Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник*), чије је друго, прерађено и допуњено издање изашло 1978.

За компаративна проучавања на материјалу руског и српског језика у области фразеологије и лингвокултурологије значајни су радови К. Кончаревић, П. Пипера, М. Радић-Дугоњић, М. Стефановић, док су за српску фразеологију и лексичку семантику значајни радови Д. Мршевић-Радовић (2008), Л. Раздобудко-Човић (2003), П. Пипера (2008), Р. Драгићевић (2010), М. Радић-Дугоњић (1999), С. Ристић (1999), Р. Бајић (2013), Н. Вуловић (2015), Ј. Јовановић-Симић, Љ. Раденковића, Светлане М. Толстој, М. Стефановић, Д. Радоњић и др.

За ексцерпирање грађе на руском језику одабрали смо *Фразеологический словарь русского языка* у редакцији А.И. Молоткова (ФСРЯ), *Пословицы русского народа* В. И. Даља (ПРН), *Толковый словарь живого великорусского языка* В.И. Даља (ТС) као и *Большой толковый словарь* (БТС) из 1998. године, *Большой лингвострановедческий словарь* у редакцији проф. Ј.Ј. Прохорова (Ю.Е. Прохоров) из 2009. године (БЛС) и др. Грађу на украјинском језику одабирали смо из *Речника украјинскоī језика* (СУМ – *Словник української мови*), *Фразеолошкоī речника украјинскоī језика* (ФСУМ – *Фразеологічний словник української мови*), збирке изрека на шест језика *Прислів'я та приказки шістьма мовами* (ППШМ) и др. Такође смо за оба језика користили и електронске интернет ресурсе, најчешће онлајн речнике, међу њима, на пример, речнике украјинског језика (доступно на: https://goroh.pp.ua/).

3. Паремија и фразеологизам

У бројним лингвистичким и лингвокултуролошким истраживањима паремије су присутне као предмет интересовања не само филолога, већ и представника других научних области. У оквиру лексикологије не постоји једно, тачно дефинисано тумачење паремије. Паремиологија представља део лексикологије и фразеологије који се бави проучавањем пословица, изрека, афоризама, загонетки и сличних кратких вербалних израза. И поред различитих тумачења паремија, велики број аутора слаже се у извесним заједничким тврдњама. Тако Пермјаков констатује да се једна од њихових особина огледа у устаљеном облику, извесној постојаности њиховог изгледа и форме, чврстој вези између лексема у оквиру синтагме, односно језичке јединице, што представља одређени клише, као оно „Једино што уједињује тако разнородне текстове у једну језичку категорију", а све оне представљају „устаљене синтагме, комбинације речи, или, како лингвисти кажу, клише" (Пермяков 1988: 15).[2] Када је реч о клишеу, Пермјаков наводи и друге фразеолошке изразе, као

2 „Единственное, что объединяет столь разнородные тексты в одну языковую категорию, – это известное постоянство их облика. Все они являются устойчивыми

и термине који јесу клише, али не спадају ни у пословице, нити у изреке: „Истина, у клише или устаљене лексичке спојеве не спадају само пословице и изреке. Различите врсте фразеолошких обрта (као што је 'заклети непријатељ' итд.), (…), синтагме ('ипак, без обзира на', 'и томе слично'), најзад, све врсте 'књижевних', новинских а колоквијалних клишеа (као што су 'да тако кажемо', 'у датом тренутку' итд.) све су то клишеи" (Пермяков 1988: 15)[3]. Међутим, Пермјаков истиче разлику између оваквих израза-клишеа и пословица, налазећи у изрекама и пословицама садржај који није само лингвистички. Паремије у сажетој форми изражавају искуство и мудрост народа, обичаје, ритуале, норме понашања, људске особине, као и савете, питања и одговоре, што лежи у основи кумулативне функције језика. Тај садржај је јасно фиксиран и формулисан као утврђена истина, правило, аксиом. Узимајући *тематику* као основни критеријум, Пермјаков врши поделу народних мудрости на две велике групе: једнотематске и вишетематске. Диференцирајући на овај начин, у вишетематске су сврстане пословице, изреке и загонетке. У једнотематске је уврстио различите симболе, веровања, запажања и савете из свакодневног живота и све „аналитичке изреке" и изразе (Пермяков 1988: 101). Када је реч о *структури*, Пермјаков све ове изразе дели на две основне групе, узимајући за основ синтаксички критеријум. У једну групу спадају оне које по својој формалној конструкцији чине део реченице, док у другу спадају оне које чине комплетну реченицу. У прву групу спадају фразеолошки обрти и њима сличне слободне, тј. променљиве синтагме, док у другу сврстава изреке и пословице уоквирене у одговарајуће граматичке облике (Пермяков 1988: 33).[4]

Мокијенко истиче кумулативни значај пословица и изрека, говорећи о њиховој основној карактеристици да у себи садрже вековну мудрост народа, очување културних традиција једне заједнице кроз језички израз, што уједно даје важност не само паремиолошком фонду неког језика, већ и свим истраживањима у овој области у прошлости и будућности

сочетаниями слов, или, как говорят языковеды, представляют собой клише." (Пермяков 1988: 15)

3 «Правда, устойчивыми, или клишированными, бывают не только пословицы и поговорки. Разного рода фразеологические обороты (типа „заклятый враг" и др.), (…), служебные сочетания („тем не менее" и „и тому подобное"), наконец, всевозможные „литературные", газетные и разговорные штампы (типа „так сказать", „на сегодняшний день" и т. п.) – все это клише» (Пермяков 1988: 15).

4 «Прежде всего, мы различаем несколько языковых конструктивных типов сочетания слов, т. е. сложных (или сверхсложных) знаковых образований: 1. Сочетания, образующие часть предложения. Таковы все фразеологические обороты и сходные с ними по функции свободные (переменные) синтагмы. 2. Сочетания, образующие предложения. Таковы, например, все пословицы и поговорки, приметы, омонимичные им свободные сочетания и вообще любые синтаксически правильные высказывания, обладающие соответствующей грамматической формой» (Пермяков 1988: 34).

(Мокиенко 2010: 7). Зато је у паремиографији важно тачно лоцирање и идентификација овог материјала у времену и простору („точная паспортизация во времени и пространстве") (Мокиенко 2010: 8). У терминолошком смислу, Мокијенко сматра да у пословице и изреке спадају кратке и сажете народне мудрости, синтаксички уобличене, с тим што пословицу сматра надређеним термином у односу на изреку, коју сматра фразеологизмом у ужем смислу речи, пошто је прва готово увек извор друге (Мокиенко 2010: 12).

Ј.А. Којранска такође разматра проблем терминолошког разграничења пословица, изрека и осталих устаљених израза, наводећи да је В.И. Даљ први покушао да направи ову дистинкцију (Койранская 2011: 257).

Без обзира на то што се и даље воде полемике око ових терминолошких разграничења, многи аутори се слажу у томе да се под паремијама подразумевају сажете синтаксички уобличене форме, које су плод нагомиланог искуства једне културно-језичке заједнице.

Навешћемо две дефиниције К. Кончаревић, које сажето изражавају суштину значења овог термина: „Паремије представљају одређени целовит говорни исказ, текст, који има аутономно значење и који може да се употребљава самостално (за разлику од фразеолошких израза). Оне се одликују језгровитошћу, концизношћу, израженом афористичком и метафоричком компонентом и поентношћу у изражавању мисли и ставова" (Кончаревић 2004: 191). Кумулативна и директивна функција паремија огледа се у изражавању колективног искуства културно-језичке заједнице: „Паремијама је својствена кумулативна и директивна функција: оне, с једне стране, представљају одраз колективног искуства, својеврсне етичке аксиоме, а с друге, оне усмеравају, модификују, стимулишу или мотивишу поступке и понашање личности" (Кончаревић 2004: 191).

У дефинисању фразеологизама такође постоје извесне разлике. Међутим, оно што је у великој мери заједничко за већину тумачења појма *фразеолоїизам* јесте да он мора имати утврђени постојани састав, да се у структурном погледу састоји од две или више лексема и да се оне морају налазити у фиксираном утврђеном редоследу. По мишљењу неких научника (нпр. Мокиенко 2010) ове устаљене полилексемне фразеолошке јединице могу бити подложне и неким променама, пре свега у формалном смислу, на тај начин што се једна од лексема из утврђеног састава може заменити другом синонимичном или другом несинонимичном из оквира исте тематске групе, што потврђује и наша грађа. Лексеме које улазе у састав фразеологизма у највећем броју случајева губе своје примарно значење. Када уђу у састав фразеологизма, оне добијају друго значење и функцију. На тај начин фразеологизми поседују идиоматичне карактеристике, јер значење фразеологизма није прост збир семантике сваке појединачне лексеме која се налази у његовом саставу. Фразеологизми имају упадљиву националну обојеност, тако да се често појављује про-

блем приликом превођења на други језик, пошто друга културно-језичка заједница не мора познавати реалију која се именује у фразеологизму. О томе Н. Вуловић каже: „Национално-културна особеност фразеолошких јединица може се одразити не само у постојању безеквивалентних јединица, већ и у одсуству значења у одређеном језику" (Вуловић 2015: 31).

Ако се о фразеологији говори у ширем смислу, онда она у себе укључује и пословице, изреке, крилатице, заклетве: „Фразеологија у ширем смислу укључује у аналитичка истраживања разне врсте устаљених вишелексемних спојева који се као целине репродукују у језику (тј. говору), где осим фразеологизама спадају и пословице, изреке, изрази, колокације, узречице, крилатице, заклетве, клетве, и сл. форме" (в. Мелерович-Мокијенко 2008; Мршевић-Радовић 1987 у: Вуловић 2015: 13).

У навођењу и анализирању наше грађе покушаћемо да раздвојимо паремије (синтаксички и смисаоно завршене изразе у форми просте или сложене реченице који у свом значењу могу самостално да се употребљавају) и фразеологизме (устаљене синтагме, као облике са својим јединственим значењем).

4. Фразеологизми и паремије са тематском компонентом *риба* у паремиолошком фонду руског и украјинског језика

Када је реч о заступљености лексеме *риба* у паремиолошком фонду руског и украјинског језика, најпре смо анализирали оне фразеологизме са овом тематском компонентом који се најчешће појављују у оба наведена језика. Навешћемо неколико пословица, изрека и фразеологизама који су готово идентични у руском и украјинском језику, уз поређење са идентичним или сличним у српском[5].

Руски	Украјински
ловить рыбу в мутной воде	*ловити (вудити) рибу у каламутній воді*

Означава околности када се неко замешатељство или нечији проблеми користе у личне сврхе, у циљу извлачења сопствене користи.

У српском језику овај фразеологизам функционише у редукованом облику: *ловиши у мушном*.

5 Овде и даље значења описујемо на основу дефиниција датих у фразеолошким и општим речницима у којима су ови изрази заступљени.

ни рыба ни мясо; ни рак ни рыба	*ні риба ні м'ясо*; *ні рак ні риба*; *ні те ні се*.

Односи се на особе чије особине није лако одредити.

У српском језику еквивалент је фразеологизам *ни̏ти смрди, ни̏т мири̏ше*.

рыба с головы гниёт (воняет).	*риба смердить від голови*; *від голови риба смердіть починає*.
Овај фразеологизам има такође дужи облик, у коме се ређе употребљава: *рыба с головы гниёт (воняет), но чистят рыбу, обычно, с хвоста*.	Такође: *риба псується з голови, але чистять її з хвоста*.

Означава да лоше стање у некој заједници потиче (почиње) од оних који у њој имају власт и моћ.

У српском језику такође се каже да *од ӣлаве риба смрди*, а израз функционише и у проширеном виду: *од ӣлаве риба смрди, а чисти̏ се од ре̏па*.

как рыба в воде (чувствовать себя)	*як риба у воді (бути, почувати себе)*
Супротно значење има фразеологизам са лексемом *рак*: *как рак на мели*.	Супротно значење има фразеологизам *як риба без води*.

Осећати се сигурно и слободно у некој средини или ситуацији.

У српском језику у употреби је идентични поредбени фразеологизам: *као риба у води*.

У српском језику еквивалент антонимичног фразеологизма има исту структуру, али другачију лексичку презентацију: *као риба на сувом*.

биться как рыба об лёд	*битися як риба об лід*[6]

6 У украјинском језику издваја се и фразеологизам *битися як (мов, наче) риба в саку (в сітях, в ятері)* сличне структуре, али донекле различитог значења: свим силама покушавати да се превазиђе нешто тешко, улагати огроман напор. Нисмо пронашли еквивалентан фразеологизам у српском језику, али његову семантику преноси глагол *ко̏йрцати̏ се* у свом другом, пренесеном значењу: „борити се за излажење из неког незгодног положаја, трудити се да се избегне нека неугодност" (РСЈ).

Узалудно, безуспешно улагати све могуће напоре да се изађе из тешке финансијске ситуације, живети тешко, борећи се са сиромаштвом, бити сиромашан.

У српском језику еквивалентан фразеологизам има другачију структуру и другачији лексички састав: *(једва) састављати крај с крајем*.

молчать как рыба *мовчати як риба*

Упорно ћутати, не проговарати.

Еквиваленти у српском језику: *ћутати као риба*; *ћутати као заливен*.

крупная рыба *велика риба*

Фразеологизам има значење „важан, утицајан човек".

У руском и украјинском језику нешто чешће користи се фразеологизам са другачијим зоонимом: *важная птица* или израз *большая шишка* у руском, односно *важлива (важна, велика) птиця* у украјинском језику. Фразеологизми *велике цабе, велика цаця* у украјинском језику имају исто денотативно значење, али и изразиту ироничну конотацију.

У српском језику еквивалентан фразеологизам има нешто другачији лексички састав: *крупна зверка*. Лексема *риба* функционише, пак, у антонимичном изразу: *ситна риба*. У руском и украјинском језику, пак, у фразеологизмима са супротним значењем функционишу друге лексеме: *мелкая сошка* у руском, односно *невелика птиця* у украјинском.

опять за рыбу деньги *знов за рибу гроші*

Овај фразеологизам означава упорно инсистирати на нечему, све време понављати једно те исто. У српском језику еквивалент има другачију структуру и састав: *ко о чему, баба о уштипцима*.

Међу фразеологизмима са компонентом *риба* има и оних који немају еквиваленте у свим анализираним језицима. Тако разговорни шаљиви израз са придевом изведеним од именице *рыба – на рыбьем меху*, који описује танку одећу, одећу која не може загрејати у украјинском има еквивалент идентичне структуре и састава: *на риб'ячому хутрі*, док у српском фразеолошки еквивалент не постоји.

Руски фразеологизам *и рыбку съесть, и косточкой не подавиться* (који иначе има много варијација) означава успешно постизање жељеног циља без обзира на све препреке и ризике. У српском језику налазимо еквивалент тек онда када се овај израз употребљава у одричним конструкцијама: *нельзя и рыбку съесть, и косточкой не подавиться – не може и јаре, и џаре*.

Украјински, пак, израз сличне структуре *і риби наловить, і ніг (штанів) не замочить* означава „проћи некажњено, извући се", у српском нема фразеолошки еквивалент, а у руском му одговара фразеологизам *выйти сухим из воды*, чији калк функционише и у украјинском: *вийти сухим із води*.

Поменућемо и украјински фразеологизам *не вчи рибу плавати*. У руском језику функционише идиом исте структуре и лексичког састава: *не учи рыбу плавать*, често са додатном компонентом: (...) *а собаку лаять*. Постоји и варијанта са лексемом *щука*: *не учи плавать щуку*, која такође има додатну компоненту: (...) *щука знает свою науку*. У српском језику у овом значењу функционише идиом без компоненте *риба*: *учи пиле квочку како се носе јаја* (упор. рус. *яйца курицу не учат*).

Ни број паремија са компонентом *риба* у руском и украјинском језику није мали: *рыба в реке – не в руке*; *карась сорвётся – щука навернётся*; *где чайки, там и рыба; рыба в море, а улов – на спине*; *без костей рыбы не бывает; чтобы рыбку есть, надо в воду лезть* и сл.; *дешева риба – погана юшка; в умілого й долото рибу ловить; лови рибу не на сковороді, а у воді; не вчи рибу плавати; одна дяка, що за рибу, що за рака* итд. У једном раду оваквог обима није могуће анализирати све пословице и изреке које се срећу у речницима и електронским изворима[7], стога ћемо се осврнути само на неке од њих.

Дословни превод прилично фреквентне руске паремије *На безрыбье и рак рыба* гласи: *Тамо іде нема рибе, и рак је риба*. Значење се везује за ситуацију са којом се треба помирити, ако нема другог избора, када је чак и „нешто" боље од „ничега". У *Руско-српскохрватском речнику* Б. Станковића (РСР) дају се еквиваленти *Боље ишта него ништа* и експресивнији *кад нема кише, добар је и ірад*, а у *Руско-хрватском рјечнику* Р. Пољанеца (РХР) наведен је еквивалент: *Међу слепцима и ћорав је краљ*, а ми смо пронашли и следеће, такође врло експресивне: *Кад нема младе, добра је и баба*; *Кад нема попа, добар је и црквењак*. Ни у украјинском еквиваленту не фигурира риба: *У степу й хрущ м'ясо*, а дословни превод гласи: *У степи је и їундељ месо*. Нешто ређе се у украјинском језику користи и калкирани еквивалент *На безриб'ї і рак риба*.

Украјинска изрека *Щоб рибку їсти, треба в воду лізти* указује на чињеницу да се без улагања одређених напора не може постићи успех или постављени циљ. У том значењу руски језик има еквивалент такође с лексемом *рыба*: *Без труда не вытащишь и рыбку из пруда*, као и нешто ређу паремију која је готово идентична украјинској и гласи *Чтобы рыбку съесть, надо в воду лезть*. У српском језику најраспрострањенији

7 Примера ради, у овом пасусу навели смо паремије из по једног онлајн извора за руски са сајта https://posloviz.ru/category/ryba/, а за украјински http://abetka.ukrlife.org/prykazky.html .

еквиваленти не садрже компоненту *риба*: *Нема хлеба без моти̑ке*; *Без муке нема науке*.

Поменућемо и украјинску паремију *Я говорив про рибу, ти відповідаєш про раки* која се односи на ситуације када се људи не могу међусобно убедити и наћи заједнички језик и за коју нисмо пронашли еквивалент у руском језику, али јесмо у српском, и то са сличном структуром, али различитим лексичким компонентама: *Ја у клин, ти̑ у йлочу*.

Навешћемо и две паремије на српском језику за које нисмо пронашли адекватне еквиваленте са ихтионимом као компонентом у руском и украјинском: *Човек без слободе је као риба без воде* и *Рибе се лове удицом, а људи речима*. (исп. <https://edukacija.rs/izreke-i-citati/narodne-poslovice/srpske>).

На основу презентоване грађе можемо рећи да паремије са лексемом *риба* у руском и украјинском језику нису ретке, премда их нисмо пронашли у оноликом броју у којем се могу евидентирати са неким другим лексемама из тематске области хране, као што су *каша*, *хлеб*. Ипак, можемо закључити да је лексема *риба* прилично заступљена у паремиолошком фонду руског и украјинског језика.

5. Лексеме за називе риба и јела од рибе и њихова заступљеност у паремиолошком фонду руског и украјинског језика

У источнословенској кухињи важно место заузима вештина спремања јела од рибе. Још у давна времена људи су се насељавали поред река и језера, због чега су се претежно бавили риболовом. Русија је добила излаз на море тек за време Петра Великог, тако да се морска риба од тог доба појавила на трпези паралелно са речном. Међутим, речна риба је због историјских околности много раније заузела своје место у источнословенској кухињи. Узимајући у обзир велики број врста риба, руски и украјински језик имају знатно више лексема за именовање врста риба, као и за *јела* која се од њих спремају (тзв. „кулинарске лексеме"). Неке од најзаступљенијих слатководних риба у Русији су: *щука*, *судак*, *карп*, *форель*, *сом* и многе друге, у Украјини *щука*, *судак*, *короп*, *форель*, *сом*, *лящ*, *карась* (Ковалёв, Могильный 1990: 79). Рибе као што су *треска*, *пикша*, *навага*, *сайда*, *скумбрия*, *макрурус*, *хек*, *сельдь* и многе друге морске рибе представљају данашњу руску и украјинску трпезу.

Ипак, од ихтионима се као компонента фразеолошких и паремиолошких јединица у руском и украјинском језику среће практично само лексема *щука* (штука). Овде ћемо се кратко осврнути само на неколико типичних идиома, од којих ниједан нема свој еквивалент у српском језику. Издвајамо фразеологизам *(как) по щучьему веленью* у руском

језику, односно *(як) по щучому велінню* у украјинском, који има занимљиву лингвокултуролошку подлогу јер је заправо везан за сиже неких источнословенских народних бајки, и означава да се нешто десило као само од себе, чудом, чаролијом, као у бајци. Фразеологизам *бросить (пустить) щуку в реку* у руском, односно *кинути шуку у річку* потиче, пак, из басне И. Крилова *Шту́ка* која говори о суђењу штуки због тога што друге рибе не могу да живе од ње, за шта јој је одређена казна – утапањем, односно бацањем у воду. Сходно томе, овај идиом, који нема еквивалент у српском језику, означава непримерену казну, односно казну која је више у складу са интересима онога ко треба да буде кажњен и супротно интересима оних који су жртве, те се може односити и на ситуацију у којој се некоме поверава на чување онај кога у ствари треба штитити. Крилову руски језик дугује и израз *лебедь, рак и щука* који се користи у ситуацији када неки посао не може бити обављен, неко питање решено, зато што свако од учесника „вуче на своју страну". Од паремија се честом употребом издваја руска *На то и щука в речке, чтоб карась не дремал*, односно њен украјински калк *На те щука в річці, щоб карась не дрімав*[8] (упор. и *заснула щука, та зуби не сплять*), из чијег се дословног превода може ишчитати и значење: штука у реци и обитава да караш не спава.

Руски идиом *один ершок – ухи горшок* (дословни превод: један гргеч, а пун лонац чорбе) означава оне ситуације када треба испољити стрпљење и не одустајати од својих циљева, као и то да нешто што је наизглед мало, ретко, слабо или неважно може бити ефикасно ако се не занемари његово постојање, упорност и вредност[9]. Сличне су и паремије: *Мал ёрш, да колюч*; *Ёрш бы в ухе, да лещ в пироге*. У српском језику постоји мањи број паремија са овим значењем, без компоненте *риба* или назива јела од рибе, а најчешће је у употреби израз *Тиха вода бреī рони*, који приближно одражава значење наведених руских изрека.

На руској и украјинској трпези доста често се срећу јела од харинге (*сельдь*, *селёдка*, односно, на украјинском *оселдець*). Усољавање ове рибе врши се у буради тако што се густо наређају и соле. Управо због тога што се *селёдка* на овај начин ређа у бурад, у руском језику је настао фразеологизам *как сельдей в бочке*, када се жели рећи да на неком месту има превише збијених људи на малом простору. Украјински еквивалент има исту структуру и лексички састав компоненти: *як оселедців у бочці*. У српском језику користи се поређење у чијој је основи такође назив рибе: (*набијени*) *као сардине*.

Једно од познатијих традиционалних чорбастих руских и украјинских јела је *уха* односно *юшка* (супа од рибе, бистрија рибља чорба).

8 Караш или риба звана бабушка (Carassius gibelio).

9 Ёрш (Gymnocephalus cernuus) је ситнија риба из породице гргеча, има бодљикава и прозирна пераја, а зуби су му оштри.

Лексема *уха* улази у састав више руских пословица. Тако код Даља налазимо паремију *Съ мелкой рыбы уха сладка*, што означава да је квалитет важнији од квантитета. Навешћемо још један пример идиоматичне употребе лексеме *уха* (деминутивног облика *ушица*): *Я им заварила ушицу, пусть расхлёбывают*, што представља варијанту фразеологизма *заварить кашу*. У српском језику делимично је еквивалентан израз *зайржиши чорбу*.

Још један назив басне И. Крилова, „Демьянова уха" ушао је у фразеолошки фонд руског језика[10]. ФСРЯ на следећи начин тумачи овај фразеологизам: „Демьянова уха – что-либо назойливо предлагаемое, называемое кому-либо в неумеренном количестве." (ФСРЯ, 1986: 500), дакле, реч је о нечему што је некоме упорно и неумерено наметано. Ова крилатица заступљена је и у украјинском језику, те је у облику *Дем'янова юшка* ушла у више речника крилатих речи и израза (Коваль, Коптілов 1975).

Рибља чорба је од давнина саставни део не само руске, већ и украјинске трпезе, те је разумљиво да лексема *юшка* улази у састав више фразеологизама: *перебиватися з юшки на воду* (у значењу: живети у оскудици, сиромаштву, бити сиромашан, односно *(једва) састављаши крај с крајем*), *набиратися (набратися) юшки від кого* (у значењу: усвојити нечије ставове, размишљања, идеје), *умитися юшкою* (у значењу: бити повређен, рањен тако да крв потече, бити обливен крвљу). Израз *пускати (пустити) юшку* (*кому*, *з кого*) има српски еквивалент без кулинарске компоненте: *убиши боїа у некоме*.

У украјинском језику лексема *юшка* такође је компонента неколиких пословица и изрека: *Дешева рибка – погана юшка* (дословни превод: Од јефтине рибе чорба је лоша). У руском језику постоји готово идентична изрека: *Дешёва рыба – дешёва и уха*, што означава неминовну условљеност лошег резултата лошом полазном основом, односно узрочно-последични однос између лошег материјала и финалног производа (циља). У сличном значењу навешћемо још две украјинске изреке: *Дешеву юшку*

---

10 Реч је о басни у којој је «(...) Демьян так накормил ухой своего соседа Фоку, что тот:
Как ни любил уху, но от беды такой,
Схватая в охапку
Кушак и шапку,
Скорей без памяти домой –
И с той поры к Демьяну ни ногой» (БЛС, 2007: 588).
У преводу Тодора Маневића крај басне гласи:
Макар како волео чорбу, у најасти таквој,
Дохвативши оберучке
Каїу, їојас свој, –
Кући својој к'о без душе скочи
И од тоїа доба код Демјана он не крочи.
<https://www.scribd.com/document/206652689/Ivan-Krilov-Basne>.

надвір виливають, а дорогу поїдають и *Поганою юшкою сил не поправиш.* За наведене примере нисмо пронашли семантички еквивалентне паремије са компонентом *риба* или јело од рибе у грађи на српском језику. Ипак можемо пронаћи неколико изрека које су у овом или сличном значењу присутне у српском језику: *Гдје нема вола орача, ту нема ни колача*; *Где је цвет, ту је и мед; Колико пара, толико и музике*; *Рачваст колац у земљу не иде* (Кнежевић 2009: 173).

Још неке паремије садрже компоненту *юшка*: *Коли стало на юшку, стане й на петрушку*; *Вистало на рибу, вистане й на юшку* у значењу: ако је било довољно да се купи већа, скупља ствар, требало би да буде довољно и за ситницу. У српском језику егзистира идиом *Кад иде јуне, нек иде и уже*. Украјинској изреци *Сьорбайте, хлопці, юшку, а риба насподі* у руском језику одговара идиом *остатки сладки*, а у српском *оставити најслађе за крај*.

Слично паремијама са тематском компонентом *риба*, презентована грађа упућује на закључак да паремије са компонентом назива рибе и јела од рибе у руском и украјинском језику нису ретке, али се своде на лексеме *щука* и *уха* (*юшка*). Ипак, уочавамо да се паремиолошки фонд руског и украјинског језика одликује већим бројем различитих идиома са овим компонентама, за разлику од српског, где се практично не појављују паремије са одговарајућим компонентама.

6. Презентација фразеологизама и паремија у наставној пракси на инословенском (српском) говорном подручју

У настави страног језика потребно је обратити пажњу на културолошки и лингвокултуролошки аспект. У процесу учења страног језика постепено треба уводити и појмове који се односе на културу и обичаје, као и друге екстралингвистичке карактеристике језичког ареала који је предмет учења. То су информације о географским чињеницама, о историји дате земље, њеној култури, обичајима, традицијама, начину живота, духовним и материјалним вредностима, друштвеном уређењу и сл. Ове информације нису посебно издвојене, већ се налазе у уџбеницима страног језика, у оквиру текстова или вежбања, могу бити приказане у виду фотографија или цртежа, напомена, коментара и сл. Од нивоа комуникативне компетенције ученика (полазника) и нивоа наставе (основна, средња школа, нефилолошки факултети, филолошки факултет) зависи и обим културолошког материјала, као и начин његове презентације. За разлику од филолошког профила, ове информације се у осталим профилима наставе прожимају са другим наставним садржајима у оквиру учења страног језика.

Кроз наставни процес ученици (студенти, полазници) преко страног језика усвајају и реалије везане за културу на том језику, што доприноси стицању комуникативне компетенције. Стицање знања о земљи чији се језик учи важно је и за постизање наставних циљева и задатака. Лингвокултурологија разрађује путеве и начине презентирања, утврђивања и активирања података из области културе која је нова за ученике. Она је, дакле, наставна дисциплина која у наставном процесу реализује праксу избора и презентације података о национално-културним специфичностима говорне комуникације носилаца језика, с циљем формирања социокултурне и комуникативне компетенције ученика (Раичевић 2007: 169).

Када се током наставног процеса уводе фразеологизми и паремије, потребно је имати у виду да се овај материјал треба уводити на занимљив начин. Најчешће се одабира двојезична, тј. преводна семантизација која подразумева упознавање ученика са еквивалентима фразеологизама на матерњем језику. За усвајање паремија и фразеологизама семантизација се може вршити и путем коментара. Они могу бити нешто обимнији, у виду текста, а могу бити и краћи, са сажетим и јасним објашњењима. Усвајању доприноси и илустративни материјал: цртежи, фотографије и сл. Добар и занимљив материјал за усвајање фразеологизама и паремија које смо анализирали у овом раду могу бити поменуте Криловљеве басне, као и народне бајке.

Студијски програми мастер студија превођења на Филолошком факултету Универзитета у Београду укључују предмете лингвокултуролошког усмерења. На мастер академским студијама „Превођење" у Београду предвиђен је читав низ оваквих предмета, за различите језике и културе, у оквиру изборне позиције „Лингвокултурологија, Студије културе", узимајући у обзир и оне који посебно обрађују фразеологију[11]. На мастер академским студијама „Конференцијско, стручно и аудиовизуелно превођење" у Новом Саду такође постоји предмет „Лингвокултурологија". У процесу обучавања превођењу, студентима се презентују не само информације о ванјезичкој стварности која стоји у основи паремије, већ и начини решавања преводилачких проблема повезаних са њиховим преношењем на језик превода. Преводиоци уче да ове јединице посматрају као семантичку целину и траже у језику превода одговарајући фразеологизам, паремију, по могућству најпре на нивоу подударности и структуре, и лексичког садржаја већине компоненти (*как рыба в воде – як риба у воді – као риба у води; ловить рыбу в мутной воде – ловити (вудити) рибу у каламутній воді – ловиши у мушном*) или, уколико то није могуће, само на нивоу преношења значења идиома (*ни рыба ни мясо – ні риба ні м'ясо – ниши смрди, нит мирише; биться как*

11 На пример: „Фразеологија шпанског језика", „Грчка и Балкан кроз призму фразеологије и културе".

рыба об лёд – битися як риба об лід – (једва) састављати крај с крајем). Неопходно је учити студенте и техникама преношења оних јединица које немају своје еквиваленте у језику превода (описни превод: *на рыбьем меху – на риб'ячому хутрі – врло танак*; дословни превод: *на то и щука в речке, чтоб карась не дремал – на те щука в річці, щоб карась не дрімав – штука у реци и обитава да караш не спава* и сл.) и принципима избора једне од тих техника, скренути им пажњу на могућност деформације и контаминације фразеологизама и слично.

Усвајање паремија са кулинарском лексиком подразумева и поређење са традиционалном српском трпезом кроз уочавање идентичности, сличности и разлика, што доприноси стицању не само лингвокултуролошких, већ и преводилачких компетенција.

7. Закључна разматрања

У нашем раду анализирали смо паремије са тематском компонентом *риба*, као и оне са називима за различите врсте риба и лексему *уха* (укр. *юшка*), која је практично једина кулинарска лексема која се среће у паремијама и фразеологизмима из ове тематске групе. Ове лексеме као присутне у паремиолошком фонду руског и украјинског језика посматрали смо такође кроз могућности њихове презентације у наставној пракси на инословенском (српском) говорном подручју, али и са аспекта превођења на други словенски језик.

Анализирајући фразеологизме и паремије са лексемом *риба* у руском и украјинском језику закључили смо да су прилично заступљене у паремиолошком фонду. Такође смо евидентирали да се од ихтионима чешће појављује практично само лексема *штука* (щука), која улази у састав разноврсних фразеологизама и пословица.

Заступљеност анализираних лексема у паремиолошком фонду руског и украјинског језика потврђује сродност ових двеју култура условљену географском близином, као и међусобним контактима кроз историју, што је довело до честог међусобног преузимања идиома, укључујући и оне који имају књижевну основу (тзв. крилатице). Ове изразе поредили смо и са српским језиком, налазећи сличности (нпр. *как сельдей в бочке/як оселедців у бочці/набијени као сардине*; *рыба с головы гниёт (воняет)/ риба смердить від голови/ риба од главе смрди*; *как рыба в воде/ як риба у воді/као риба у води*; *молчать как рыба/ мовчати як риба/ ћутати као риба* и сл.). У рад је ушло укупно око седамдесет фразеологизама са тематском компонентом *риба*, називи риба и јела од рибе, првенствено из руског и украјинског, а нешто мање из српског језика.

На основу наше грађе уочавамо да су источнословенски народи током дужег историјског раздобља справљали иста или слична јела,

што је у многоме условљено географско-климатским условима, а речи којима су их именовали ушле су у фразеологизме, пословице и изреке. Веома је мали број паремија које су различите, тј. оних које постоје у једном језику, а не постоје у другом. Када говоримо о српском језику, уочавамо такође сличност са руским и украјинским језиком, мада се услед природних, историјских и културолошких околности уочавају извесне разлике. Оне се огледају у мањем броју фразеологизама са компонентом *риба*, називима риба и јела од рибе. Дакле, с обзиром на већи број паремиолошких јединица, како са лексемом *риба,* тако и са ихтионимима, као што су *щука, селёдка/оселедець, ершок*, те руском лексемом *уха* (*ушка*), односно украјинском *юшка,* намеће се закључак да у руској и украјинској свакодневици, кулинарским навикама, а затим и култури риба има већи значај него у српској.

Резултати до којих смо дошли у овом раду могли би се користити не само у настави страног језика и превођења, већ и као материјал који допуњује постојеће двојезичне речнике општег типа и као грађа за израду руско-српског или украјинско-српског фразеолошког речника, с обзиром на то да паремиолошки фонд сваког језика представља не само део националног идентитета, већ и одраз језичког и лингвокултуролошког блага[12].

Литература

Вуловић Наташа. *Срйска фразеолоїија и релиїија (Линївокулйуролошка исйраживања*). Београд: Институт за српски језик САНУ, 2015.

[Vulović Nataša. *Srpska frazeologija i religija (Lingvokulturološka istraživanja)*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2015]

Койранская Елена. «Разностороннее изучение паремий в русской и зарубежной лингвистике». *Вестник Орловского государственного университета* 1 (15) (2011): 257–259.

12 Овде треба поменути и то да једини постојећи фразеолошки речник за три анализирана језика садржи свега неколико фразеологизама, и то само са лексемом *риба* (речник полази од хрватскосрпског језика: *као риба на суху (сухом), као риба у води, ни риба ни месо, ситна риба, шутјети као риба, нијем као риба, здрав као риба* (Menac, Trostinska 1985), а уз то је, с обзиром на годину и место издања, практично недоступан за кориснике у Србији. Тешко је доступан и *Руско-хрваїски фразеолошки речник* (РХФР), који би могао бити користан и за нас, и који садржи фразеологизме: *чувствовать себя как рыба в воде, ловить рыбу (рыбку) в мутной воде, молчать как рыба, ни рыба ни мясо* и *нужен как рыбе (рыбке) зонтик*. У *Руско-срйскохрваїском речнику* Б. Станковића (РСР) доступни су еквиваленти за фразеологизме *на безрыбье и рак рыба, биться как рыба об лед, чувствовать себя как рыба в воде* и *демьянова уха*, а у *Руско-хрваїском рјечнику* Р. Пољанеца (РХР), који је такође чест извор код нас, *на безрыбье и рак рыба, биться как рыба об лёд*, *ни рыба ни мясо*, *на рыбьем меху*, *демьянова уха* и *как по шучьему веленью*.

[Kojranskaâ Elena. «Raznostoronnee izučenie paremij v russkoj i zarubežnoj lingvistike». *Vestnik Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta* 1 (15) (2011): 257–259]
Кончаревић Ксенија. *Савремена настава руског језика. Садржаји, орīанизација, облици*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2004.
[Končarević Ksenija. *Savremena nastava ruskog jezika. Sadržaji, organizacija, oblici*. Beograd: Slavističko društvo Srbije, 2004]
Мокиенко Валерий. «Современная паремиология (лингвистические аспекты)». *Мир русского слова* 3 (2010): 6–20. https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennaya-paremiologiya-lingvisticheskie-aspekty 21.10.2024.
[Mokienko Valerij. „Sovremennaâ paremiologiâ (lingvističeskie aspekty)". *Mir russkogo slova* 3 (2010): 6–20]
Мршевић-Радовић Драгана. *Фразеолоīија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
[Mršević-Radović Dragana. *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2008]
Пермяков Григорий. *Основы структурной паремиологии*. Москва: Наука, 1988. http://www.ruthenia.ru/folklore/permyakov1.pdf 21.10.2024.
[Permâkov Grigorij. *Osnovy strukturnoj paremiologii*. Moskva: Nauka, 1988]
Раздобудко-Човић Лариса. *Семантика и ūраīматика соматизама у срūском и руском језику*. Београд: Ведес, 2003.
[Razdobudko-Čović Larisa. *Semantika i pragmatika somatizama u srpskom i ruskom jeziku*. Beograd: Vedes, 2003]
Раичевић Вучина. *Оūшта меūодика наūаве словенских језика у инословенској средини*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
[Raičević Vučina. *Opšta metodika nastave slovenskih jezika u inoslovenskoj sredini*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2007]

Извори:

БЛС: *Большой лингвострановедческий словарь* (гл. ред. Прохоров Юрий Е.). Москва: АСТ-Пресс, 2009.
[*Bol'šoj lingvostranovedčeskij slovar'* (gl. red. Prohorov Ûrij E.). Moskva: AST-Press, 2009]
БТС: *Большой толковый словарь русского языка* (гл. ред. Кузнецов Сергей А.). Санкт-Петербург: Норинт, 1998.
[*Bol'šoj tolkovyj slovar' russkogo âzyka* (gl. red. Kuznecov Sergej A.). Sankt-Peterburg: Norint, 1998]
ГСУМ: Грінченко Борис Д. *Словарь української мови*. Зібрала редакція журнала «Кіевская Старина» Упорядкував, з додатком власного матеріялу, Борис Грінченко Томи I–IV Київ, 1907—1909 http://hrinchenko.com/ 21.10.2024.
[Grìnčenko Boris D. *Slovar' ukraïns'koï movi*. Zìbrala redakcìâ žurnala «Kìevskaâ Starina» Uporâdkuvav, z dodatkom vlasnogo materìâlu, Boris Grìnčenko Tomi I–IV Kiïv, 1907—1909]
Кнежевић Миливоје В. *Антолоīија срūске књижевносūи. Антолоīија народних умоūворина*. https://sasaucha.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/07/knezevic-milivoje-antologija-narodnih-umotvorina.pdf. 21.10.2024.

[Knežević Milivoje V. *Antologija srpske književnosti. Antologija narodnih umotvorina*]
Коваль Алла, Коптілов Віктор. *Крилаті вислови української літературної мови*. Київ: Вища школа, 1975.
[Koval' Alla, Koptìlov Viktor. *Krilatì vislovi ukraïns'koï lìteraturnoï movi*. Kiïv: Viŝa škola, 1975]
Ковалёв Вадим, Могильный Николай. *500 рецептов славянской трапезы*. Москва: ИКПА, 1990.
[Kovalëv Vadim, Mogil'nyj Nikolaj. *500 receptov slavânskoj trapezy*. Moskva: IKPA, 1990]
Крилов Иван А. *Басне*. Београд: Штампарија „Смиљево", 1945. https://www.scribd.com/document/206652689/Ivan-Krilov-Basne 21.10.2024.
[Krilov Ivan A. Basne. Beograd: Štamparija „Smiljevo", 1945]
Методична скарбничка вчителя, вихователя, батьків. http://metodichka.com.ua/Narabotki8_aforizmi_alkogol.htm 21.10.2024.
[*Metodična skarbnička včitelâ, vihovatelâ, bat'kiv*]
Олійник Іван С. *Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник*. Київ: Радянська школа, 1978.
[Olijnik Ivan S. *Ukraïns'ko-rosìjs'kij ì rosìjs'ko-ukraïns'kij frazeologìčnij slovnik*. Kiïv: Radâns'ka škola, 1978]
Пословицы и поговорки. www.pogovorki-poslovicy.ru 21.10.2024.
[Poslovicy i pogovorki]
ППШМ: Бігун Григорій. *Прислів'я та приказки шістьма мовами*, видання друге, виправлене і доповнене. Київ: ВК ТОВ «Тандем», 2003.
[Bìgun Grigorìj. *Prisliv'â ta prikazki šist'ma movami*, vidannâ druge, vipravlene ì dopovnene. Kiïv: VK TOV «Tandem», 2003]
ПРН : Даль Владимир. *Пословицы русского народа*. Том второй. Москва: Художественная литература, 1984.
[Dal' Vladimir. *Poslovicy russkogo naroda*. Tom vtoroj. Moskva: Hudožestvennaâ literatura, 1984]
СУМ: *Словник української мови*. Академічний тлумачний словник (1970—1980) https://sum.in.ua/ 21.10.2024.
[*Slovnik ukraïns'koï movi*. Akademìčnij tlumačnij slovnik (1970—1980)]
ТС: Даль Владимир. *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. 1–4. Москва: Русский язык, 1989, 1990, 1991.
[Dal' Vladimir. *Tolkovyj slovar' živogo velikorusskogo âzyka*, t. 1–4. Moskva: Russkij âzyk, 1989, 1990, 1991]
ФСРЯ: *Фразеологический словарь русского языка* (ред. Молотков Александр И.). Москва: Русский язык, 1986.
[*Frazeologičeskij slovar' russkogo âzyka* (red. Molotkov Aleksandr I.). Moskva: Russkij âzyk, 1986]
ФСУМ: Білоноженко Віра, Винник Василь, Гнатюк Ірина. *Фразеологічний словник української мови.* Книга 2. Друге видання (ред. Паламарчук Л.). Київ: Наукова думка, 1999.
[Bìlonoženko Vira, Vinnik Vasil', Gnatûk Ìrina. *Frazeologičnij slovnik ukraïns'koï movi*. Kniga 2. Druge vidannâ (red. Palamarčuk L.). Kiïv: Naukova dumka, 1999]
РСЈ: *Речник срйскоīа језика*. Измењено и поправљено издање (ур. Николић Мирослав). Нови Сад: Матица српска, 2011.

[Rečnik srpskoga jezika. Izmenjeno i popravljeno izdanje (ur. Nikolić Miroslav). Novi Sad: Matica srpska, 2011]
РСР: *Русско-сербскохорватский словарь* (ред. Станкович Боголюб). Москва: Русский язык, Нови Сад: Матица српска, 1988.
[*Russko-serbskohorvatskij slovar'* (red. Stankovič Bogolûb). Moskva: Russkij âzyk, Novi Sad: Matica srpska, 1988]
РХР: Poljanec Radoslav Franjo, Madatova-Poljanec Serafima. *Rusko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga, 1973.
РХФР: Fink Arsovski Željka i dr. *Rusko-hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Kingra, 2019.
Srpske narodne poslovice https://edukacija.rs/izreke-i-citati/narodne-poslovice/srpske 21.10.2024.
Menac Antica, Trostinska Raisa. *Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za lingvistiku, 1985.

Драгана Радойчич

ПАРЕМИИ И ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С ТЕМАТИЧЕСКИМИ КОМПОНЕНТАМИ *РЫБА*, НАЗВАНИЯ РЫБ И РЫБНЫХ БЛЮД В РУССКОМ И УКРАИНСКОМ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКОМ ФОНДАХ

Резюме

В статье рассматриваются русские и украинские паремии и фразеологизмы, с компонентами *рыба* и названия рыб и рыбных блюд. Они являются собой немаловажной составляющей паремиологического фонда обоих языков. Основная цель работы – зафиксировать идиомы с указанными компонентами, определить их значение, а также найти их сербские эквиваленты в случаях, в которых это является возможным. Паремии в данной статье мы трактуем, как завершённые выражения в синтаксическом и содержательном отношении, которые могут употребляться самостоятельно в своём значении, в то время как под фразеологизмами подразумеваем устоявшиеся словосочетания, обладающие своим уникальным значением.

Мы также рассматриваем их в процессе обучения иностранному языку, а также указываем и на возможные проблемы, связанные с особенностями перевода такого рода фразеологических единиц.

Когда речь идёт о паремиях и фразеологизмах с лексемой *рыба* в русском и украинском языках, мы заметили, что они достаточно представлены в паремиологическом фонде обоих языков.

Нами делается вывод о том, что в русском и украинском языках имеется значительно большее количество названий видов рыб, чем в сербском языке, что вызвано географическими факторами.

Неотъемлемой частью не только русского, но и украинского застолья является *уха*, что отражается в существовании паремий и фразеологизмов с данным компонентом. В этом смысле наблюдается большее сходство между русским и украинским языками, учитывая факт, что паремии и фразеологизмы с лексемами, обозначающими рыбные блюда в сербском языке встречаются очень редко.

Ключевые слова: паремия, фразеологизм, ихтионимы, застолье, обучение, перевод

Драгана Радојчић рођена је 1993. у Београду. Школовала се у Србији (Београд), Русији (Москва) и Украјини (Кијев). Дипломирала је 2016. на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Мастер рад под насловом *Традиционална трйеза у руском и украјинском йаремиолошком фонду: линївокулйуролошки и линїводидакйички асйекйи* одбранила је 21. септембра 2017. године на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. За рад је 2018. добила награду „Проф. др Радмила Милентијевић". Аутор је десет научних и стручних радова. Бави се стручним превођењем и наставом на курсевима руског језика.

Dragana Radojčić was born in 1993 in Belgrade. She received her education in Serbia (Belgrade), Russia (Moscow), and Ukraine (Kyiv). In 2016, she graduated from the Faculty of Philology, University of Belgrade. She defended her master's thesis entitled *Traditional Dining in the Russian and Ukrainian Paremiological Fund: Linguistic and Didactic Aspects* on September 21, 2017, at the Department of Slavic Studies, Faculty of Philology, University of Belgrade, for which she was awarded the "Prof. Dr. Radmila Milentijević" award in 2018. She is the author of ten scientific and professional papers and is actively engaged in professional translation as well as teaching Russian language courses.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en).